

Rehrens.

AKADEMIKU IVI PETRICIOLIJU U POVODU 70. OBLJETNICE ŽIVOTA

Ivo Petricioli rodio se 1925. godine u Zadru, u povijesnim okolnostima nastalim nakon Prvog svjetskog rata koje su se na poseban način odrazile u Dalmaciji iza ugovora u Rapallu prema kojem su se dijelovi hrvatske obale i otočja, Lastovo, Zadar, Rijeka, Cres, Lošinj i Istra, našli u okviru Kraljevine Italije nasuprot prirodnom političkom okruženju hrvatske istočnojadranske obale u sastavu kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije. Nastupajući fašizam u Italiji dodatno će otežati položaj hrvatskog pučanstva u okupiranim prostorima kroz postupno pripremanje događaja koji su Europu i svijet uveli u njegovu dotad najveću nevolju. Predratni, ratni i poratni događaji uvelike će odrediti životni put Ive Petriciolija, đaka, Zadranina, poslije historičara umjetnosti, sveučilišnog nastavnika kojemu o sedamdesetoj obljetnici života i plodonosnog rada s nezamjenljivim rezultatima posvećujemo ovaj broj našega vodećeg povijesno-umjetničkog časopisa - Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji.

Rođen u obitelji Petricioli čiji su preci u 17. stoljeću s mletačkog Stato di terra doselili u Sali na Dugom otoku i stekli stanovit ugled i imanje baveći se ribarstvom, od oca vlasnika zadarskog pogona Voštarnice, pravnika i rodoljuba izrazite hrvatske i južnoslavenske orijentacije nasuprot talijanaštvu, davnog suradnika don Ive Prodana, proveo je samo tri prve godine života u rodnome Zadru. Njegov se otac, naime, već 1928. godine, zbog izrazite nesklonosti talijanskih vlasti, morao preseliti u Preko nasuprot Zadru na otoku Ugljanu, s mogućnošću da samo jednom tjedno posjeti Grad pod talijanskom upravom u kojemu je vodio voštarnicu. Kad je već krajem 1932. godine umro, majka se je s osmogodišnjim sinom Ivom preselila u Split da bi bila bliže svojoj rodbini, obitelji bračkih Niseteovih iz koje je potjecala. Tako se Ivo Petricioli u relativnoj oskudici školovao u Splitu gdje je u lipnju 1943. godine maturirao na Klasičnoj gimnaziji. Ratne su okolnosti uvjetovale njegov pristup Narodno-oslobodilačkoj vojsci u studenome 1944, a demobiliziran je u studenome 1946. godine.

Već u rujnu 1945. godine Ivo Petricioli upisuje se na Filozofski fakultet u Zagrebu na 25. studijsku grupu A. Povijest umjetnosti s klasičnom arheologijom, B. Hrvatska povijest, gdje će diplomirati u prosincu 1950. Profesori mu bijahu naši ugledni znanstvenici Hoffiler, Hauptman, Matasović, Barada, Novak, Šidak iz starije generacije, a od mlađih Gamulin, Jiroušek, Prelog.

Krajem 1949. godine Ivo Petricioli dobiva službu u Arheološkom muzeju u Zadru. Muzej je tada još bio smješten u rotundi Sv. Donata kojoj su s južne strane u doba nastupanja fašizma odstranjeni integralni dijelovi - o čemu će poslije Petricioli pisati - da bi ustupili prostor pločniku antičkoga foruma Jadera između rotunde i zgrade biskupije. Kipovi rimskih careva iz ninskoga hrama i druge antičke lapide činile su prostorno okruženje Arheološkog muzeja smještenog u nesretno osakaćenoj rotundi, upućujući na rimske korijene Zadra u skladu s ondašnjim naglašenim političkim svjetonazorom u fašističkoj Italiji.

Petricioli je svoj radni vijek započeo kao arheolog. Tijekom studija u srpnju 1947. bio je članom u ekipi koja je provodila prvu saveznu arheološku akciju u istraživanju antičkog i srednjovjekovnog Ptuja (antički Petovio), pod vodstvom prof. Josipa Korošeca. Tamo je došao u tješnji kontakt s ondašnjim arheolozima, osobito onima koji su istraživali srednjovjekovnu problematiku. Usporedo je tijekom studija završio i tečaj paleografije, pa zatim konzervacije, a sve je to zajedno rezultiralo, konačno, i službom u Arheološkom muzeju u Zadru. Nedugo nakon toga diplomiravši 1950, postao je kustosom na odjelu za srednjovjekovne spomenike.

Petricioli je nastupivši u muzejsku službu iste godine sudjelovao u prvom terenskom istraživanju za to vrijeme na relativno nepristupačnom otoku Pagu. Za desetodnevni boravak u ekipi, pod vodstvom Mate Suića, obišao je veći dio otoka i već tada snimio tlorise i presjeke dvanaest srednjovjekovnih crkvice te o najzanimljivijima, Sv. Jurju u Pagu i Sv. Jurju u Časkoj, izvijestio u svom znanstvenom prvijencu. Valjda je tako usredotočio i svoj daljnji interes prema istraživanju i dokumentaciji srednjovjekovnih arhitektonskih spomenika šire regije. Već sljedeće godine otkriva srednjovjekovnu crkvicu u Stivanjem polju na Dugom otoku, u neposrednoj blizini Sali odakle mu potječe obitelj. To mu je omogućilo da optimalno riješi topografske probleme iz svetokrševanskih isprava 10. i 11. stoljeća o Tilagusu (danas Telašćica), posebno crkve sv. Viktora na Citoriju i sv. Ivana u Stivanjem polju. Ujedno objavljuje i crkvicu sv. Pelegrina na Savru. Tu se prvi put u jednoj znanstvenoj ediciji suočio s pitanjem uzajamnog očitavanja spomeničke baštine kroz terenske ostatke i davne vijesti iz arhivskog naslijeđa koristeći se njima na najbolji način. U nedalekoj Maloj Proverši, na dodiru Kornata i Dugog otoka i iste godine sudjeluje u istraživanjima zanimljivih ostataka arhitekture rimskog razdoblja.

Ivo Petricioli, muzealac, iste 1951. godine sudjeluje prvi put i u organiziranju jedne izložbe, *Zlato i srebro Zadra* u Zagrebu, na poticaj Miroslava Krleže koji je i pisac poznatog predgovora katalogu, pružajući tako široj hrvatskoj kulturnoj javnosti prvi put zadovoljstvo uvida u prebogatu baštinu grada koji je tek sedmu godinu uključen u svoju prirodnu političku zajednicu, ali potpuno razoren i opljačkan tijekom 1943/44. Predočivanje kulturnog potencijala uništenoga grada, kroz potamnjeni sjaj njegovih davnih riznica, bio je možda i najsretniji put za upoznavanje hrvatske javnosti s davno otuđenim gradom, njegovim mogućnostima ali posredno i s teškim stanjem u kojem se u tom času nalazio.

U prvim godinama profesionalnog rada, vezan uz zadarski Arheološki muzej, Petricioli u cijelosti orijentira svoju aktivnost na sistematiziranje spomeničke baštine, one u srednjovjekovnom odjelu Arheološkog muzeja te one u drugim zadarskim ustanovama, osobito u crkvama i njihovim inventarima. To opet rezultira dvjema značajnim izložbama, *Zadarske slike i skulpture IX-XV stoljeća* u kojoj se upozorava na koherentnu i bogatu srednjovjekovnu umjetničku baštinu značajnoga jadranskog središta, a druga je vezana uz preseljenje Arheološkog muzeja iz crkve sv. Donata, na kojoj će uskoro početi prva konzervatorska istraživanja. Muzej seli u zgradu negdašnjeg liceja sv. Dimitrija gdje se ustanovljuje i nov postav. Tako tijekom 1954. godine, uz M. Suića, Petricioli sudjeluje u ustanovljivanju novog (prvog) postava srednjovjekovne zbirke u kojoj prevladava izbor najznačajnijih predromaničkih reljefa, osobito onih na

razmeđu stilova, predromanike i romanike u 11. stoljeću. Oblikovanjem ovog postava u kojem dominiraju reljefi iz Sv. Nediljice i Sv. Lovre, zameće se njegov interes za proučavanje predromaničke i ranoromaničke skulpture širega jadranskog prostora, što će se oploditi u skoroj doktorskoj disertaciji "Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji", obranjenoj na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1956. Nakon preseljenja muzejske građe i uspostavljanjem stalnog postava srednjovjekovne zbirke, zaokružen je značajan muzeološki posao, pa Petricioli tada napušta službu u Muzeju te od 1. prosinca 1955. postaje djelatnikom novoustanovljenog Instituta za historijske nauke u Zadru.

Prvo desetljeće rada Ive Petriciolija obilježeno je ponajviše istraživanjima spomenika ranosrednjovjekovne arhitekture šire zadarske regije. Uz otkrivanje crkve sv. Ivana u Stivanjem polju kod Sali, važno je istaknuti i njegovo sudjelovanje na istraživanjima velikog antičkog i kasnoantičkog kompleksa u Mulinama na otoku Ugljanu, gdje je uz značajan gospodarski antički kompleks otkrivena ranokršćanska crkva u Stivanu i uz nju ranokršćanska memorija. Zanimanje za ranosrednjovjekovne spomenike arhitekture oploduje nadalje istraživanjima zanimljivog spomenika Sv. Stošije na Puntamici kod Zadra gdje je ustanovio kako je srednjovjekovna crkva "uselila" u antičku presvođenu cisternu ugrađujući joj apsidu suvremenih stilskih oblika uz dogradnju gornje crkve na svodu cisterne kojoj je ostao sačuvan samo tloris, sa skromnim ostacima predromaničke skulpture i podnožjem oltarne ograde. Od godine 1955. počinje Petricioli istraživati i monumentalnu rotundu Sv. Donata nakon što je iz nje iseljen Arheološki muzej, a ta će istraživanja s prekidima potrajati u sljedeća tri desetljeća. Petricioli proučava i dvije druge zanimljive zadarske ranosrednjovjekovne crkve, otprije poznate, a nedovoljno proučene. To su ostaci crkvice zvane Stomorica kod zadarskih malih srednjovjekovnih gradskih vrata na jugozapadnom bedemu prema moru i osebujna crkva sv. Lovre, s odavno uništenim prostorom svetišta čiji je oblik pravokutne apside s bočnim nišama Petricioli ustanovio. Uz šesterokonzalni oblik Stomorice, kojoj se zapadna konzola produžava u hodnik (Westwerk?), nad kojim se na krajnjem zapadnom dijelu izdiže zvonik Petricioli uočava i dodatne zanimljive detalje, grobnicu uz crkvu i crtež srednjovjekovnoga broda u žbuci. Razriješivši i problem titulara Sv. Marije, za razliku otprije u literaturi spominjane Sv. Ursule, pridonio je neposredno utvrđivanju graditeljske skupine šesterokonzalnih predromaničkih crkvice, koji su upravo u tom razdoblju otkriveni u Brnazama kod Sinja te u Pridrazi i Kašiću nedaleko od Zadra. Tu će skupinu, vezanu oko jedine sačuvane crkvice sv. Trojice u splitskom Poljudu, obogatiti i spoznajama o još jednom zadarskom primjeru, onom davno porušenog Sv. Krševana čiji je osnovni heksagonalni oblik zabilježen na maketi u Veneciji i nekim drugim starim planovima grada. Krajem pedesetih godina istražuje i zanimljive predromaničke crkvice sv. Nikole u Poveljani na Pagu te crkvicu sv. Jurja u Rovanjskoj, značajno pridonijevši morfološkoj i tipološkoj klasifikaciji regionalnih grupa predromaničke arhitekture na našoj obali. U složenije zahvate ovog razdoblja ide i njegovo istraživanje kompleksa Sv. Petra Starog u Zadru, gdje utvrđuje ranokršćanski sloj crkve, a otprije poznatu njezinu predromaničku dogradnju razlaže u više graditeljskih faza. Petricioli je upravo na Sv. Petru Starom započeo proučavati ranokršćansku sakralnu arhitekturu u samom Zadru. Ako izuzmemo u ratu porušenu krstionicu katedrale, otkrio je on tada prvu u fizičkim ostacima

sačuvanu ranokršćansku crkvu u Zadru. Zatim je ustanovio posve neuočenu davnu graditeljsku fazu jedne ranokršćanske bazilike istražujući ostatke crkve sv. Tome i, što je značajnije, prvi se upustio u istraživanja ranokršćanskoga sloja zadarske katedrale. Ustanovio je njezinu piscinu križnoga tlorisa, a i danas već čuveni mozaik katekumeneja s njene istočne strane u sakristiji katedrale, odnosno crkve sv. Barbare. Značajne naknadne spoznaje o tom graditeljskom sloju koje su ustanovili njegovi nasljednici u većini zadarskih crkava (Sv. Šimun, katedrala, Sv. Marija Velika, Sv. Toma, Sv. Petar Stari) u Zadru u velikoj mjeri dugujemo njegovim pionirskim istraživanjima.

Zadarski graditeljski spomenici koji su neprestano bili u žarištu njegova istraživačkog interesa značajno su oplodeni i istraživanjima samostanskog kompleksa Sv. Marije benediktinki, posebno crkva, zvonik i kapitularna dvorana. Tako je u crkvi otkrivena njena prva graditeljska faza s ranoromaničkim kapitelima, polukružna apsida bazilike i njen izvorni gabarit, koji će poslije rezultirati uočavanjem temeljnih osobina širega graditeljskog sklopa benediktinske arhitekture na Jadranu.

Kao rasni istraživač, Petricioli je od samog početka svoga rada izvještavao o svojim rezultatima u znanstvenoj periodici. Isprva su to bili radovi tješnje vezani uz terenska istraživanja i proučavanja muzejske građe o kojoj je sam skrbio kao kustos. Utoliko su oni i temama vezani uz predromaničku graditeljsku baštinu i ranosrednjovjekovnu skulpturu ponajviše samoga Zadra. Brojni su njegovi članci o predromaničkim graditeljskim objektima, o Sv. Jurju u Novalji, Sv. Jurju u Pagu, Sv. Ivanu i Sv. Viktoru te Sv. Pelegrinu na Dugom otoku, o Sv. Stošiji na Puntamici, Sv. Petru Starom, Sv. Lovri, Sv. Nediljici, Stomorici, Sv. Vidu i Sv. Krševanu u Zadru, Sv. Jurju u Ravanjskoj, Sv. Nikoli u Poveljani i Sv. Mariji na Ižu, o skupini starohrvatskih crkava s polukružnim kontraforima.

U metodološkom smislu prednjače njegovi rezultati u proučavanju ornamentalne i prve figuralne skulpture u 11. stoljeću, što je bila i tema njegove doktorske disertacije obranjene na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1956. i uskoro objavljene pod naslovom *Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji*, Zagreb, 1960. godine. Oslanjajući se na zadarske najvažnije reljefe 11. stoljeća na kojima se uz tradicionalno ornamentirane plohe pojavljuje prvi put u našoj srednjovjekovnoj umjetnosti i ljudski lik, Petricioli zaokreće zanimanje do tada usmjereno isključivo na pitanja podrijetla predromaničke skulpture. Zapaža kako je moguće ustanoviti zajedničke crte mnogim reljefima i na ornamentalnom i na figuralnom planu, služeći se usvojenim metodskim pristupima imanentnim povijesti umjetnosti. Uspijeva ih jednako uspješno vezati uz datirane natpise i tako prvi put ustanoviti i čvrste kronološke okvire za pojedine skupine reljefa najčešće do tada široko datirane od 8. do 12. stoljeća. Budući da su istraživači problematike ranosrednjovjekovne skulpture u Hrvatskoj u cijelosti podržali njegov pristup, valorizirajući mu postupke i ugledajući se na njih tako da su danas mnoge davne nejasnoće riješene na zadovoljavajući način, sigurno bolje nego u susjednim krajevima, primjerice u Italiji koja je mnogo bogatija raznovrsnim spomenicima iste epohe. Pokazala su njegova istraživanja ujedno kako dalmatinska, posebno zadarska skulptura 11. stoljeća u sam osvit romanike gotovo prednjači u Europi. Danas, skoro 40 godina iz toga nije ih moguće ispravljati ni u nijansama. Osim reljefa zavidne kvalitete, kao što su oni koji se mogu grupirati

oko Sv. Nediljice i Sv. Lovre u Zadru, često se vraćao temama o predromaničkoj skulpturi. Prvi je obradio zadarsku skulpturu od 6. do 8. stoljeća s čuvenim predromaničkim sarkofazima iz katedrale, predromanički ambon katedrale koji povezuje s reljefima u Cividaleu, primitivne figuralne reljefe iz Pridrage i njima slične iz 9. stoljeća. Ujedno je prvi obradio ranosrednjovjekovne natpise jednoga dalmatinskog grada (Zadra), ustanovljujući na taj način uzor za slične monografske obrade, primjerice Splita i Trogira te drugih susjednih središta, od kojih su neke u tijeku. Spominjući ranu epigrafsku baštinu, valja istaknuti i njegova nastojanja oko demistifikacije podrijetla krsnog zdenca s imenom vojvode Višeslava koja se bez valjanih argumenata vezuje uz Nin.

Zarana je Petriciolija zanimala i romanička arhitektura. U početku je obradio zanimljive crkvice oko Zadra (Sv. Petar, Sv. Martin i Sv. Bartul u Diklu, Sv. Ivan na Preku), a potom i one u široj regiji, posebno ističući grupu sa zvonnicama na pročelju (Sv. Petar u Morpolaći, Sv. Ivan u Banjevcima, crkva u Kolarini, Sv. Mihovil u Miranjima). U monumentalnoj je romaničkoj arhitekturi najviše prostora posvetio zadarskoj katedrali, vraćajući se više puta posebno na njenu skulpturu na pročelju i u unutrašnjosti. Uključujući i druge romaničke skulpture osobito iz zadarskih crkava sv. Tome ili iz sv. Šimuna i druge, zaokružio je spoznaje o zadarskoj romaničkoj kamenoj skulpturi. Valja istaknuti njegova istraživanja stambene arhitekture romaničkoga Zadra, gdje je na matrici razorenoga grada zabilježio brojna svjedočanstva o davnome graditeljstvu na više od 60 objekata, koja su ponekad rezultirala i suvislim suvremenim obnovama kao primjerice u Ulici M. Klaića. Tako se Zadar stavio uz bok Splitu i Trogiru u kojima je stambeno romaničko graditeljstvo sačuvano bolje u skromnijim uvjetima kasnijeg povijesnog razvitka i, uopće, sretnije sudbine.

Graditeljska i kiparska baština srednjega vijeka, osobito spomenici vezani uz Zadar, bila je tema njegova neprestanog interesa. Utoliko je uz obradu značajnijih tema iz predromaničkog i romaničkog stilskog razdoblja, osobito u kasnijim radovima, pridonio poznavanju gotičke arhitekture šire regije. Sredina u kojoj je na dalmatinskome tlu gotika nastupila najranije u čistim oblicima već krajem 13. stoljeća, ostvarena u gradnjama crkava propovjedničkih redova, u naredna je dva stoljeća jednako sudjelovala u graditeljskoj urbanoj obnovi. Uz to su i početna arhivska iščitavanja, koja je 1959. godine obznanio Cvito Fisković, pokazala kako istraživanje spomeničke baštine razvijenog srednjeg vijeka uvelike ovisi i o bogatoj baštini gradskih notarijata. Stoga se Petricioli tih šezdesetih godina posvetio istraživanjima ostavštine zaslužnog arhivista Giuseppe Prage u Marciani u Veneciji, a poslije i notarskih zapisa u Zadarskom arhivu. Utoliko je metodologija istraživanja gotičke baštine temeljena na uzajamnom proučavanju pisanih vijesti i umjetničkog naslijeda. Obradio je i obznanio mnoge graditeljske gotičke spomenike šire regije u zadarskom zaleđu i na otocima. Značajniji među njima su crkva sv. Marije u Salima, crkva sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu pored Tkona, sv. Jeronima na Ugljanu i srednjovjekovni kaštel sv. Mihovila na istom otoku, crkve sv. Mihovila i sv. Duha u Ninu, sv. Nikole u Kuli Atlagića, ali i mnoge druge. Uočio je i razložio zamašnu graditeljsku djelatnost rogovskog opata Petra Zdranina koji je obnovio crkve na samostanskim posjedima na Pašmanu, u Rogovu i Filipjakovu. Posebno je obradio kipara i graditelja Pavla Vanucijeva iz Sulmone koji je potkraj 14. stoljeća djelovao u nas i ostavio svjedočanstva svojega prosječnog, za pokrajinsku sredinu zanimljivoga opusa na

pročeljima župske crkve u Starom Pagu te u luneti Sv. Mihovila u Zadru. Reljef kraljice Jelene Kotromanić ostatak je njegove kiparske i graditeljske aktivnosti na uređenju sklopa crkve sv. Marije Velike i kapele sv. Šimuna u njoj, koja je posebnu pažnju izazvala kao izvorno mjesto smještaja monumentalne gotičke škrinje sv. Šimuna. Zanimljive je dopune umjetničkim ličnostima 15. stoljeća postigao atribucijama velikog reljefa Sv. Mihovila u Šibeniku lombardskom majstoru Boninu Milancu, a nekim je reljefima s prizorima sv. Jere u pećini dopunio spoznaje o tom krugu reljefa majstora Alešija iz Drača. Važniji su pak njegovi originalni doprinosi opusu Jurja Matejeva Dalmatinca, u skromnije sačuvanim zadarskim radovima (nadgrobna ploča nadbiskupa Veniera) i drugim povijesnim svjedočanstvima te lucidnom interpretacijom jednog od portreta s apside šibenske katedrale u kojem je raspoznao Ivana Paleologa te tako usmjerio ikonografska istraživanjaavnog pitanja novim, jasnije zacrtanim smjerom. Obradom nepoznatih vijesti i manje sačuvanih ulomaka skulpture oslikao nam je lik gotovo nepoznatoga domaćeg majstora Petra Meštrićevića, kao zrelog i kvalitetnog ranorenesansnog kipara, graditelja nadgrobnog spomenika zadarskog nadbiskupa Valaressa.

Zarana se u fokusu Petriciolijeva interesa uz kamenu srednjovjekovnu skulpturu našla i ona izrađena u drvu, uglavnom gotička, koja je u samome Zadru zastupljena reprezentativnim uzorcima, osobito u katedrali i crkvi franjevačkog samostana. Arhivska istraživanja zadarskih umjetničkih izvora od Kukuljevića, preko Prage i Fiskovića, dopunjavao je vlastitim istraživanjima u Marciani i zadarskom povijesnom arhivu, tako da je od 1954. kada je izložbom upozorio na nepoznata raspela iz Božave, Zaglava i crkve sv. Krševana i zatim od 1956. kada je objavio prvi značajniji rad s tom problematikom o poliptihu Petra de Riboldisa do 1972. godine sakupio brojnu dokumentaciju i obradio većinu gotičkih spomenika u drvu zaokruživši temu monografijom o obradi drva u Zadru, u doba gotike. Uzajamnom obradom pisanih vrela i samih spomenika Petricioli je cjelovito oslikao umjetničku djelatnost gotičkih drvorezbara u Zadru među kojima se značajnijim ostvarenjima ističu Jakov iz Borgo di Sansepolcro, Mlečanim Matej Moronzon i Petar de Riboldis iz Milana. Ne zanemarujući ni druge značajne zadarske gotičke drvorezbare, kao što su Martin Hermanov i ostali, bio je u prilici povezati te umjetnike s djelima koja su u Zadru sačuvana i koja kvalitativnom razinom prednjače u toj vrsti umjetnosti u doba gotike u Dalmaciji i šire. Korska sjedala u crkvi franjevačkog samostana s kraja 14. stoljeća i ona Moronzonova iz prve polovice 15. stoljeća i veličinom i vrsnoćom drvorezbarske izrade ornamentalnih i figuralnih sastavaka idu u red rijetkih sačuvanih reprezentativnih primjera. Dodatno u presbiteriju odijeljena i letnerom majstora Moronzona ona u zadarskoj katedrali u cijelosti su preoblikovala njeno svetište po ukusu novog doba i tvorila najveću takvu osmišljenu cjelinu u dalmatinskoj umjetnosti na izmaku srednjega vijeka. Povodeći se za kompozicijskim uzorom iz Sv. Marka u Veneciji s likovima apostola i Raspeća u gotovo prirodnoj veličini, Moronzon je svojim kipovima značajno plastički redizajnirao interijer najveće naše katedrale, a ujedno pridonio i slikarskom izvrsnom radu majstora Petra iz Milana koji ga je bojama i pozlatama u cijelosti dovršio. Jednako vrstan plastičko koloristički izraz odaje i nekoć monumentalni drveni poliptih Petra de Riboldisa čiju je cjelovitu rekonstrukciju Petricioli osmislio prema notarskoj narudžbi i sačuvanim ulomcima, među kojima pred-

njači kompozicija Boga Oca i krunjenja Bogorodice te preko nekih pojedinačnih reljefa crkvenih otaca istrnutih iz monumentalne drvorezbarske cjeline kojoj danas nedostaju svi elementi bogatoga drvenog okvira što je povezivao prizore i likove u više vodoravnih zona. I poslije se Petricioli vraćao drvorezbarskim temama, osobito povezujući značajna imena iz zadarske sredine i njihove radove s korskim sjedalima i nekim drvenim kipovima u katedrali u Rabu. Monumentalno raspelo iz Rogova koje je objavio 1979. ide u red najekspresivnijih, a pomalo naivnih drvorezbarskih ostvarenja, u doba rađanja novih odlika pobožnosti 14. stoljeća, nastalo s ugleđom na visoke uzore iz nekih dalmatinskih katedrala. Uviđajući značenje zadarske produkcije gotičkog plastičkog izraza u drvu, u dva je navrata o njima izvijestio u talijanskoj literaturi, skrećući tako i šire pozornost na značajnu djelatnost u istočnojadranskom prostoru.

Već je 1954. godine Petricioli objavio zanimljivu gotičku zlatarsku umjetninu, križ s natpisom opatice Sv. Nikole u Zadru iz druge polovice 14. stoljeća. Tako je zarana pokazao znanstveni interes i skrb za zadarske zlatarske umjetnine s kojima se je dublje upoznao pomažući pripremanje spomenute Krležine izložbe tri godine prije priređene u Zagrebu. U više je slučajeva pisao o zadarskom zlatarstvu u okviru manjih monografija i sinteza, prvi put 1971, a zatim u različitim katalozima pojedinih crkvenih institucija Zadra i Nina ili pak u katalozima izložbi. Cjelovitu je pak zadarsku zlatarsku produkciju i uopće problematiku zadarskog zlatarstva sintetski elaborirao u knjigama *Prošlost Zadra II* i *III* od ranog srednjeg vijeka do kraja 17. stoljeća. Svojim je arhivskim istraživanjima obogatio popise zadarskih zlatara srednjega vijeka, kako domaćih tako i stranaca, djelujućih u našoj sredini u doba značajne konjunktura zlatarskoga umijeća. Obogaćujući saznanja o zlatarskoj baštini, a usput i ispravljajući zablude pojedinih pisaca, Petricioli je ipak najznačajnije svoje rezultate postigao obrađujući golemu škrinju za najpopularniju zadarsku relikviju, židovskog svećenika, proroka Šimuna. Po veličini i kakvoći izvedbe jedinstveno zlatarsko djelo nastalo u Zadru na izmaku anžuvinske vladavine odavno je privlačilo pažnju istraživača, među ostalim i kao dar kraljevske kuće, pa su utoliko i političke implikacije povijesnog trenutka bile uvijek nezaobilazan pokretački motiv istraživača; utoliko su tematski i ikonografski problemi te društveni okviri nastanka značajnoga srednjovjekovnog spomenika ponešto zasjenjivali njegovu umjetničku dimenziju koja je tek obradom Ive Petriciolija postigla neophodnu valorizaciju. Petricioli je pristupio temeljitoj analizi plastičkih njenih odlika koja je pokazala svu vrsnoću umjetničkog izraza njezina majstora Franje koji je iz središta Lombardije stigao u Zadar i posve se udomaćivši u novoj sredini stekao obitelj. Prihvatajući se odgovorna zadatka prema priloženim skicama što ih je podastro naručiteljima, Milanac je pokazao kako mu nisu strane novosti na polju likovnosti što su se počele usvajati u umjetnosti nakon značajnih Giottovih inovacija predočenih u slikarskim ciklusima Padove, Asizija i Rima. Postavljajući radnu dilemu “obrtničko ili umjetničko djelo”, Petricioli je upozorio na to da reljefi na škrinji upućuju na dodire s visokim uzorima i na novo plastičko shvaćanje u gradnji perspektive i suvremenijeg poimanja kompozicije. Štoviše, pojedina rješenja upućuju neposrednije na ugledanje na uzore u Padovi koje je Milanac mogao upoznati i putem kartona. Važniji je pri tom njegov odabir suvremenog uzora koji svedoči o participaciji u dinamičnim likovnim kretanjima druge polovice 14. stoljeća u kojima narativni i dramski elementi smjenjuju

ikoničke i simboličke tradicionalne pristupe uvriježene stoljećima u mediteranskoj likovnoj baštini. Dopunjujući remek-djelo zlatarskim reljefom u unutrašnjosti iste škrinje puno stoljeće iza Franje iz Milana, zadarska je sredina još jedan put dokazala kako dosljedno prati suvremena likovna zbivanja izborom Tome Martinova kao izvodača. Petricioli je sustavno obradio reljefe s kraja 15. stoljeća toga zadarskog zlatara ističući njegovu zanatsku vještinu, a nadalje nedvosmisleno stilsku pripadnost renesansnoj umjetnosti. Zreli renesansni elementi arhitekture služe kao okvir zadarskih svetačkih likova, a na njima su aplicirani lijevani medaljoni koji nadmašuju Tomine sposobnosti. Ti medaljoni, s antičkim portretima i mitološkim scenama jasno pokazuju ikonografski pomak kao rezultat onovremenoga humanističkog nadahnuća.

Osobitost Petriciolijeva istraživačkoga duha ogleda se u tome što je od samoga početka s jednakim žarom pristupao svim, osobito srednjovjekovnim, umjetninama bez obzira na njihovu kvalitetu i, što je važnije, bez obzira na tehniku. Iako Petriciolija doživljavamo ponajprije kao istraživača arhitekture i skulpture, njegov interes za slikarski opus posebno zadarskog podneblja, ponajviše u srednjem vijeku ali i poslije, određuje ga kao najzaslužnijeg istraživača zadarske slikarske baštine. Tako na samom početku svog stručnog i znanstvenog rada on već spominjanom izložbom iz 1954. godine predočava prvi put čitav niz nepoznatih umjetnina, osobito slikarskih i drvorezbarskih. Na to upozorava i u zaključku kataloga izložbe uz značajne primjedbe: *Po prvi put iznosimo sliku iz samostana u Kraju, koju je vjerovatno izradio majstor tkonskog slikanog raspela, sliku Gospe iz Tkona vanredan rano-renesansni rad domaće škole, sliku Gospe u privatnom vlasništvu, sliku Gospe iz župske crkve u Salima, te slike mrtvog Krista iz Luke i Sali i drvena raspela iz Božave, Zaglava i crkve Sv. Krševana.*

Prvom prilikom ćemo o njima detaljnije pisati, jer punim pravom, radi svoje vrijednosti, zaslužuju da ih se stručno obradi.

Slijedom najavljenog Petricioli je iduće godine obradio važnije od spomenutih slika upozoravajući ponajprije na krug oko raspela iz Čokovca u Tkonu stvarajući već tada uporišta za kasnije definiranje jednog značajnog slikarskog opusa na prijelazu 14/15. stoljeće.

Vrlo kvalitetna slika mrtvog Krista iz zadarskog franjevačkog samostana, s prikazom mrtvog Isusa kojega podržavaju dva anđela što ju je već ranije katalogizirao Carlo Ceccheli, privukla je pažnju Petriciolija već 1955. godine i predstavlja njegov znanstveni prvijenac u tom smislu. Uočivši odlike mletačkog slikarstva druge polovice 16. stoljeća u dijagonalnoj kompoziciji i izvanrednom dramatičnom svjetlu, u kolorističkom odnosu hladnih i toplih površina te nadalje uspjelom aktu, Petricioli je tu vrijednu sliku s velikom dozom sigurnosti atribuirao Jaccopu Bassanu pokazujući zarana izrazitu atributivnu nadarenost i stručnu pripremljenost.

Ivo Petricioli tijekom svog dugog plodonosnog rada dao je znatne doprinose povijesti slikarstva u zadarskoj regiji. Njegovi su prinosi značajni već za najranija razdoblja, pa podsjećam u tom smislu na otkriće ranokršćanskog polikromnog mozaika u sakristiji zadarske katedrale sa simboličkim prikazima košuta što piju iz kaleža dobro ocijenjenih kao rad 5. stoljeća, s čvrstom argumentacijom u sličnim prikazima na jadranskoj obali i uvjerljivim paralelama. Ali važniji je njegov doprinos povijesti srednjovjekovnog slikarstva, u što spada

otkrivanje i obrada niza slika na dasci romaničkih i gotičkih stilskih svojstava. Predočujući ih u redosljedu povijesnih stilova, ponajprije ističemo dvije zadarske romaničke ikone Bogorodica, onu iz crkve sv. Šimuna te drugu iz zadarske katedrale. Obje predstavljaju ikonografski tip Umiljenja od kojih onaj iz katedrale Petricioli ističe ikonografske posebitosti. Pripadaju krugu jadransko bizantskog slikarstva druge polovice 13. stoljeća s primjetnim utjecajem zapadnjačkih, romaničkih svojstava koja se očituju ponajprije u grafizmu i ekspresiji. Iako do danas nije donesen definitivni sud o užem radioničkom krugu i preciznijoj dataciji, stoje i Petriciolijeve opaske o relativnoj sličnosti s romaničkim slikanim raspelom iz zadarske crkve sv. Mihovila, upućujući na taj način na njihovo moguće zadarsko podrijetlo. Podsjećajući na vrlo mali broj romaničkih ikona sačuvanih u Hrvatskoj, ističemo značenje Petriciolijevih zadarskih otkrića koja uz tri splitske romaničke ikone Bogorodica predstavljaju gotovo svu hrvatsku romaničku baštinu u ovoj kategoriji umjetničke građe. Unutar romaničkog slikarskog opusa valja istaknuti i njegovu obradu fresaka sačuvanih, na žalost, vrlo fragmentarno u bočnim apsidama zadarske katedrale. Ikonografski je zanimljiva ona u sjevernoj apsidi sa stojećim likovima sv. Stošije i sv. Tome Becketa uz Krista na prijestolju. Slikarski im se karakter pak bolje ocjenjuje prema bolje sačuvanom liku Ivana Krstitelja iz kompozicije Deisisa u južnoj apsidi visoke izvedbene vrsnoće u maniri postkomnenovske slikarske tradicije kvalitetno zastupljene u drugoj polovici 13. stoljeća u Veneciji. Na unutrašnjoj pak strani zapadnoga pročelja iste crkve sačuvan je lik biskupa Donata i drugih nepoznatih svetaca te medaljoni sv. Petra i Pavla jednako romaničkih svojstava bliskih onima u apsidi po stilu i po kromatskoj skali te po zrelosti izraza, ali ipak ponešto drugačije modelacije, što upućuje na to da ih ne treba sagledavati kao radioničku cjelinu.

Slikarstvo gotičkog razdoblja koje je o sebi ostavilo više svjedočanstava u gradu i regiji ponudilo je i više građe za Petriciolijeva istraživanja. Predočujući ga u sastavnicama slijedom ritma vremenskih mijena ponajprije se ističe vrlo oštećeni triptih iz Ugljana što ga je na susjednom istoimenom otoku 1954. pronašao inače zaslužni A. R. Filipi, tada župnik, u dvorištu jedne seoske kuće. Na središnji lik Bogorodice Umiljenja pod trilobnom arkadom nadovezuju se bočna krila sa po četiri pravokutne kompozicije kristološkog ciklusa s izuzetkom posljednje na kojoj je pet svetačkih likova bliskih franjevačkom doživljaju vjere. Madona pokazuje više tradicijskih svojstava vezujući se na kasno, postpaleološko slikarstvo, dok naprotiv kompozicije na krilima pokazuju više realizma i verizma bliskog ranogotičkom slikarstvu u krugu kojeg će se pojaviti i značajna ličnost Paola Veneziana. Petricioli je upozorio na bliske paralele, osobito sa sličnim triptihom u zbirci Tyssen-Bornemisza. Visoku kvalitetu toga slikarstva znatno prikriva loša sačuvanost triptiha.

Veliko gotičko slikano raspelo iz Zadra, podrijetlom iz ugasle dominikanske crkve sv. Platona, Petricioli je atribuirao mletačkom slikaru Catarinu koristeći se spisom prema kojem su zadarski dominikanci naručili slično djelo u Veneciji u slikara Pietra di Nicolo, Donata i Catarina. Upozorio je na stanovite bliskosti s potpisanim djelima toga mletačkog majstora kasnog 14. stoljeća.

Među najvažnije Petriciolijeve rezultate ide obrada skupine slika koje je na temelju zajedničkih vrlo bliskih svojstava okupio oko poznatoga slikanog raspela iz benediktinskog samostana na Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu.

Sve ih je zajedno pripisao istom majstoru, nazvavši ga slikarom tkonskog raspela. Triptih Varoške Gospe iz crkve sv. Šimuna u Zadru i Bogorodica s Ivanom Krstiteljem iz franjevačkog samostana na Pašmanu te ulomak s prikazom Ivana Krstitelja iz manastira sv. Arkandela na Krki, ali podrijetlom iz Kožlovca, čine zadarsku skupinu koju povezuju nježni likovi Bogorodice i karakteristični izduženi lik Ivana Krstitelja. Lazurni namazi boja, nježni ljubičasti tonovi i oni ružičasti boje ciklame, te prozirne tkanine, uključujući perizomu na Raspelu, jasnije individualiziraju slikarski postupak. Tom su zadarskom krugu posve slični likovi Bogorodice i svetaca izgubljenog poliptiha iz Šibenika. Petricioli je uočio vrlo bliske osobine s djelima na susjednoj talijanskoj obali pripisanima slikaru kojega talijanska umjetnička kritika naziva Maestro di S. Elsinio prema velikom poliptihu u Nacionalnoj galeriji u Londonu. Uz taj se poliptih vezuju još fragmenti poliptiha u Fermu, na obali preko puta Zadra, grada s kojim je Zadar u srednjem vijeku imao vrlo jake dodire. Petriciolijeva su istraživanja i rezultati vezani uz ovaj zanimljivi slikarski opus poslije produblivanja, opus je nešto dopunjen, a u posljednje je vrijeme riješen i problem zagonetne slikarske ličnosti koja je u prvim desetljećima 15. stoljeća djelovala u Zadru. To je slikar imenom Menegello de Canalis, mletačkog podrijetla ali udomačen u našem gradu, kako je to uvjerljivo u svojim recentnim analizama pokazao Petriciolijev učenik Emil Hilje, u cijelosti afirmirajući prethodne rezultate svojega profesora. Okupljanjem ovog ciklusa, Petricioli je značajno unaprijedio poznavanje kasnosrednjovjekovnog slikarstva u Dalmaciji otkrivajući i definiravši značajan slikarski opus koji stoji na samom početku onog fenomena koji definiramo kao dalmatinsku odnosno domaću slikarsku školu kasnoga srednjega vijeka, točnije 15. stoljeća.

Među zadarskim gotičkim slikama upozorio je i na jedno Umiljenje u privatnom vlasništvu koje se svojim stilskim odlikama približava opusu Jacobela del Fiore, mletačkog slikara prve polovice 15. stoljeća. Pridonio je i boljem poznavanju slikarskoga opusa zadarskog sina Petra Jordanića od roda Nozdranja (hrvatskih Draginića) u ulomcima drvenog slikanog stropa iz zadarske katedrale na kojima su sačuvani likovi dvojice evanđelista, znatnije istaknuvši utjecaje Carla Crivellija kod ovog domaćeg slikara.

Važan je i njegov doprinos renesansnom zadarskom slikarstvu, ponajviše u razrješavanju nejasnih detalja prije poznatih i obrađivanih djela. Ističe se u tom smislu njegova interpretacija signature velike slike Bogorodičina Uznesenja iz samostana sv. Marije u Zadru u kojoj je riješio dvojbe oko čitanja potpisa autora. Petriciolijevo čitanje Lauretius Lucius Feltrinus fecit nedvojbeno otkriva slikara Lorenza Luzza kao autora zadarskoga vrsnog platna i podupire Clautovu prijašnju pretpostavku o autorstvu. Toj slici Petricioli dodaje još jednu Bogorodicu s Dugog otoka otkrivajući tako da je slikar za svog boravka u Zadru, gdje je i bio rođen, ostavio više traga. Petricioli je isto tako ustanovio precizniju dataciju i za poznati zadarski poliptih podrijetlom s oltara sv. Martina u katedrali što ga je naručio zadarski kanonik Mladošić. To jedino na našoj obali sačuvano djelo značajnoga mletačkog slikara Carpaccia, kojim dominira središnji konjanički lik mladolika viteza u susretu s prosjakom, potvrđuje slikareve veze s "našijencima" kojima je oslikao i cjeloviti ciklus o sv. Jurju u Veneciji u crkvi S. Giorgio dei Schiavoni. Prisjetimo li se kako je vješto atribuirao jednu zadarsku sliku Bassanu, a dodamo li da je obradio i opus zadarskog slikara nacionalnog

romantizma Franje Salgetti-Driolija, uputpunjuju se Petriciolijevi doprinosi zadarskom slikarstvu u širokom vremenskom rasponu od kasne antike do 19. stoljeća kroz sve njegove stilske mijene.

Petricioli je čitav svoj život posvetio ponajviše istraživanjima zadarske baštine. Njegov je cijeli radni vijek, od prvog angažmana ranih pedesetih godina pa sve do mirovine sredinom devedesetih godina stoljeća, vezan isključivo uz zadarske kulturne, znanstvene i obrazovne ustanove. Utoliko se i u središtu njegova znanstvenog angažmana značajnije ističe upravo Zadar sa svim svojim bogatim kulturno povijesnim naslijeđem. Punih pola stoljeća Petricioli je zakupljen gradom koji je u najvećem dijelu svog povijesnog razvitka bio najznačajnije i najmoćnije središte na istočnoj obali Jadrana, sa svim implikacijama koje iz takve uloge proizlaze. Utoliko je, pored mnoštva pojedinačnih povijesno umjetničkih fenomena, od pojedinačnih arhitektonskih, kiparskih, slikarskih i drugih ostvarenja i sam Grad, njegov urbanizam i njegov prostorni razvitak gotovo neprestano bio u središtu živog interesa čovjeka kojega, bez skromnih ograda, zasigurno možemo imenovati najzaslužnijim njegovim živućim stanovnikom. Petricioli je znanstveno proučavao s jednakim žarom sve povijesne etape njegova razvitka, počevši od antičke matrice kolonije rimskih građana do prostornih planova nakon Drugog svjetskog rata. Već smo istaknuli njegove temeljne zasluge u istraživanjima ranokršćanskog i ranosrednjovjekovnog Zadra u analizama čitavog niza pojedinačnih graditeljskih sastavnica i graditeljskih kompleksa. Na ta se istraživanja nadovezuje sustavna obrada Zadra u doba romanike kroz temeljitu obradu cjelokupne graditeljske baštine, kako one profane tako i svih drugih, osobito značajnih spomenika sakralne arhitekture. Uputio je istraživanja gotičke stambene arhitekture, prvi upozoravajući na neke postojeće spomenike (nadbiskupska palača) ili pak na one nestale nesretnim urbanističkim intervencijama (palača Sope).

Njegova je zasluga i u tome što je kanalizirao istraživanja tog sloja spomenika koja su rezultirala značajnim istraživanjima njegovih nasljednika, osobito Pavuše Vežića u obradi zadarskih gotičkih palača, kao što su nadbiskupska palača, palača Nassis ili palača Grisogono-Vovo. Istraživačima zadarskog srednjovjekovnog urbanizma Petricioli je približio temeljnu dokumentacijsku podlogu. Zato treba posebno istaknuti njegove radove o maketi Zadra u Pomorskom muzeju u Veneciji na kojoj je fiksirano stanje 15. stoljeća (1958. g.) ili pak rad o ikonografiji grada Zadra u kojem sabire najvažnije povijesne prikaze grada i njegovih planova do pada Mletačke Republike (1966). Posebno je obradio urbanistički razvitak zadarske luke kroz povijest, a tijekom cijelog radnog vijeka, u povoljnijim periodima koji su to omogućavali, vodio je istraživanja zadarskih fortifikacija. Usporedbom pokazatelja na maketi u Veneciji i fizičkim istraživanjima pojedinih segmenata zadarskoga srednjovjekovnog zida, Petricioli je prvi predočio kao cjelinu zadarske srednjovjekovne fortifikacije koje su nestale u temeljitoj pregradnji tijekom druge polovice 16. stoljeća, s prvim predočenjem kaštela na ulazu u luku i citadele na suprotnoj strani grada, s položajem i nazivima pojedinih gradskih vrata i drugih objekata prostorno ili sadržajno vezanih uz zadarski obrambeni sustav u srednjem vijeku. Uvelike je pridonio i prostornom poznavanju zadarskoga srednjovjekovnog Varoša koji se, opasan zidom, pružao pred Zadrom pod postojećom utvrdom Forte, najvećom toga tipa na istočnom Jadranu 16. stoljeća, upozoravajući na pojedine njegove

Sastavnice, osobito svetišta. Prateći razvitak fortifikacijskog sklopa sintetski je

predočio njegov nastanak tijekom druge polovice 16. stoljeća, posebno preobrazbu razvijenog srednjovjekovnog civilnog središta u najglomazniji fortifikacijski sklop na istočnojadranskoj obali koji je trebao sačuvati mletački pomorski put prema Levantu na tankoj kori mletačke obalne Dalmacije u okruženju moćnoga turskog imperija. Ujedno je razriješio problem voditelja velebnoga graditeljskog zahvata, mletačkog kondotijera Sforze Pallavicina čiji je grb sa sedmoglavom aždajom na ulazu u Forte prvi pravilno interpretirao povezujući ga jednako s dijelovima njegova oklopa sačuvanim u Ermitažu, kao i sa citatima u Barakovića koji upućuju na ondašnje nesretne okolnosti. U toj je cjelovitoj preobrazbi grada obradio značajna urbanistička preoblikovanja u svezi s gradnjama velikih gradskih cisterni, tzv. pet bunara, tri bunara i vodospremom na kasnijem Zelenom trgu uz nadbiskupsku palaču.

Neraskidiva i najčvršća veza profesora Petriciolija i grada Zadra, odnosno zadarske umjetničke i kulturne baštine, ogleda se bez sumnje ponajbolje kroz njegove knjige i monografije. Gotovo su sve njegove knjige tematikom usko vezane za zadarsku baštinu, i to za njene najvažnije sastavnice. Ističu se unutar toga monumentalnog znanstvenog opusa monografske obrade zadarskog zlatarstva 1971, gotičkog drvorezbarstva 1972, obrada izložaka Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru 1980, reprezentativne monografije o škrinji sv. Šimuna 1983. i ona pod naslovom Tisuću godina umjetnosti u Zadru 1988. te monografija o zadarskoj katedrali 1985. Bila bi osim toga nezamisliva izdanja monumentalne zadarske povijesti pod naslovom *Prošlost Zadra I, II i III* bez njegova sudjelovanja u svescima *Zadar u srednjem vijeku do 1409.* u suradnji s Nadom Klaić i *Zadar pod mletačkom upravom* u suradnji s Tomislavom Raukarom, Franjom Švelecom i Šimom Peričićem 1987, u kojima je obradio cjelokupnu zadarsku umjetničku baštinu od ranog kršćanstva zaključno do izmaka baroka. Isto je tako važno njegovo sudjelovanje u monumentalnom katalogu izložbe *Sjaj zadarskih riznica* u Zagrebu 1990. u kojem je ponovno sintetski obradio sakralnu umjetnost na području zadarske nadbiskupije od 4. do 17. stoljeća. Tim se značajnim izdanjima pridružuju i vrlo vrijedni vodiči grada Zadra 1962 (ponovljeno 1981. i 1987.). Još su tri knjige prof. Petriciolija čija tematika nije vezana samo za Zadar, ali u kojima zadarska baština zauzima razmjerno velik ili pretežit dio sadržaja; ponajprije njegova čuvena *Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji*, Zagreb 1960. u kojoj je zadarska grada najvažnija i najreprezentativnija te zbir njegovih znanstvenih članaka pod naslovom *Tragom srednjovjekovnih majstora*, Zagreb 1983, koji su svi vezani uz zadarsku povijesno umjetničku problematiku. Jedino njegova sinteza dalmatinske predromaničke i ranoromaničke umjetnosti *Od Donata do Radovana* obrađuje spomeničku baštinu širega regionalnog obzora u kojem Zadar, dakako kao najvažnije središte, ima opet razmjerno značajan udio.

Nakon početne službe u Arheološkom muzeju u Zadru (1949-1954), te u Institutu za historijske nauke (1955-1958), Ivo Petricioli počinje 1957. godine predavati kolegij iz srednjovjekovne umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti tek osnovanog Filozofskog fakulteta u Zadru (1956). Sljedeće 1958. godine izabran je za docenta na istom fakultetu i praktično od tada pa do umirovljenja ostaje neraskidivo vezan za tu ustanovu, kolege nastavnike i studente. Bio je dugo godina predstojnikom svojega odsjeka, predavao i na drugim odsjecima i na poslijediplomskim studijima zadarskog fakulteta. Najveći dio

svog radnog vijeka predavao je opću i nacionalnu umjetnost srednjega vijeka, a dugo godina i srednjovjekovnu arheologiju. Godine 1963. biran je za izvanrednog, a od 1969. je redovni profesor. Bio je dekan Filozofskog fakulteta u burnom razdoblju 1970-1972, a nakon osnivanja Splitskog sveučilišta u čiji je sastav ušao i Zadarski filozofski fakultet, obnašao je dužnost prorektora Sveučilišta (1980 -1982). U dugoj karijeri najuglednijeg člana Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zadru odgojio je niz generacija povjesničara umjetnosti od kojih su mnogi danas izrasli u nezaobilazne kadrove hrvatske povijesti umjetnosti i djeluju diljem domovine i izvan nje. Ističem samo one sa zadarskog Odsjeka za povijest umjetnosti koji su postigli punu stručnu afirmaciju: dr. Marija Stagličić, Vinko Štrkalj, Miljenko Domijan, dr. Pavaša Vežić, dr. Emil Hilje, mr. Vinko Srhoj, Antun Travirka, dr. Sineva Kukoč, mr. Željko Miletić i drugi. Osobito je mnogo kadrova stvorio u okviru više različitih poslijediplomskih studija Pomoćne povijesne znanosti i Srednjovjekovno društvo na Filozofskim fakultetu u Zadru, te zajedničkog studija graditeljskog naslijeđa Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu i Filozofskog fakulteta u Zadru ili pak studija kulture Jadrana u Centru za poslijediplomske studije u Dubrovniku. Današnji cjeloviti sastav Odsjeka za povijest umjetnosti u Zadru čine njegovi đaci (Stagličić, Vežić, Jakšić, Hilje, Travirka, Domjan, Srhoj) kojima pomaže i nakon umirovljenja, preuzimajući čak nove nastavne sadržaje (Ikonografija), za koje nije bilo moguće naći druga kadrovska rješenja. Brojne su magistarske i doktorske radnje obranjene pred komisijama čijim je članom bio prof. Petricioli, često i kao mentor kandidata ili pak prvi član komisije, poglavito na Filozofskom fakultetu u Zadru, Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu i Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Tijekom dugogodišnjeg rada u ulozi nastavnika, istraživača i konzervatora prof. Petricioli je putovao u inozemstvo, samostalno, sa studentima ili poslijediplomantima. Već 1952. putuje u Veneciju, Padovu i Firencu, 1960. u Atenu, 1966/67. u sjevernu Italiju, a od 1974. do 1986. učestalije u Njemačku i Švicarsku, Malu Aziju, Apuliju, srednju Italiju, Bari, Napulj, Ankonu, Rim, Ravennu, Firenzu, Veneciju, Beč, Graz, Budimpeštu, Prag, Genovu itd. Tome valja pribrojiti i putovanja koja su vezana za njegovo sudjelovanje na međunarodnim savjetovanjima, simpozijima, kongresima... Godine 1955. je na kongresu povjesničara umjetnosti u Veneciji, 1957. u Ravenni na poznatim bizantološkim susretima, 1958. na kongresu povjesničara umjetnosti u Parizu, 1959. u sjevernoj Italiji, 1960. u Ohridu, 1961. u Spoletu, 1963. u Ljubljani i Spoletu, 1976. na hidroarheološkom skupu na Liparima, 1981. u Pescari i Paviji, 1983. u Aquileji i Pescari, 1985. na Sorboni u Parizu, 1987. u Pescari i Ortoni, 1990. u Fermu, 1992. u Vila Manin, 1993. u Ankoni. Ti su njegovi referati bili značajni za šire upoznavanje naše likovne i povijesne baštine u inozemstvu. Brojna su dakako i njegova sudjelovanja s referatima u domovini koje nam ovdje nije ni nabrajati već možda spomenuti skupove koji su održani na njegovu inicijativu ili njegovim nezamjenljivim zalaganjem. Tu se ističe simpozij o 900. obljetnici samostana sv. Marije u Zadru 1966, te o 1000. obljetnici samostana sv. Krševana u Zadru 1986. kojom je prigodom obradio umjetničku baštinu tih značajnih institucija srednjovjekovnoga Zadra kao žarišta onovremenih umjetničkih zbivanja. Valja dodati i onaj o 600. obljetnici rake sv. Šimuna u Zadru 1980, s temom o Dalmaciji u vrijeme anžuvinske vlasti te simpozij o zaslužnom zadarskom znanstveniku 16. stoljeća Federiku Grisogonu.

Kao veliki poznavatelj zadarske povijesti i umjetničke baštine, zarana je sudjelovao u uređivanju stručnih časopisa u Zadru. U mladosti 1956/57. tehnički je urednik Zbornika Instituta za historijske nauke u Zadru, a od 1960. i član redakcije Diadore, glasila Arheološkog muzeja u Zadru od njegova prvog do desetog broja (1960-1988). Od 1961. je neprestano član redakcije Radova Filozofskog fakulteta u Zadru, a jedno vrijeme i glavni urednik. Od 1983. je član redakcije Starohrvatske prosvjete, glasila Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, a od 1985. i Zbornika Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Kroz spomenuta izdanja prof. Petricioli je uređivao oko 50 svezaka raznih strukovnih godišnjaka. Najsloženiji je redakcijski zadatak bio uređivanje monumentalne zadarske povijesti u tri sveska, Prošlost Zadra, koju je dužnost preuzeo 1976. godine, pa bi bez njegovih napora taj projekt bio neostvariv.

Neumorni istraživač zadarske povijesne baštine, čovjek koji se gotovo svakodnevno brigao, a često i skrbio o mnogim važnim povijesnim spomenicima i kojega se moglo susresti kako obilazi brojne konzervatorske i istraživačke zahvate u gradu temeljito porušenom na kraju Drugog svjetskog rata, u kojem se mnogo gradilo i obnavljalo bio je nezamjenljiva figura u njegovu poslijeratnom oblikovanju kao istraživač, konzervator, a ponajviše konzultant bez čijeg bi svestranog angažiranja obnova Zadra, posebno njegovih povijesnih spomenika, bila umnogome okrnjena. Prihvatio se 1976/77. privremenog vođenja zadarskog Zavoda za zaštitu spomenika kulture u trenutku kada je neumitnim tijekom sudbine ta ustanova bila kadrovski znatno osiromašena. Istovremeno je insistirao na tome da se važni poslovi prepuste mlađim kadrovima, njegovim učenicima, u čije je sposobnosti i predanost vjerovao, što se ubrzo pokazalo ispravnim, a i verificirano je javnim priznanjima koje je ta ustanova stekla u doba Jugoslavije a još više u samostalnoj Hrvatskoj. Za plodonosan, predan i nadasve odgovoran rad u više je navrata bivao nagrađen: godine 1966. godišnjom Nagradom grada Zadra, 1973. Republičkom nagradom za kulturu Božidar Adžija, 1975. Ordenom rada sa srebrnim vijencem, 1996. Državnom nagradom za životno djelo i 1997. odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića. Za redovitog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti izabran je 1992. godine.

Preko četrdeset godina prof. Petricioli je neraskidivo i svakodnevno bio vezan uz istraživanja hrvatske kulturne baštine. Osvrćući se retrospektivno na prijedeni put ovoga nadasve zaslužnog znanstvenika očitavamo njegov nezamjenjiv doprinos humanističkim znanostima u Hrvatskoj, povijesti umjetnosti ponajviše, ali i arheologiji i kulturnoj povijesti u cijelini. Već njegove doprinose kasnoantičkom razdoblju, osobito ranom kršćanstvu treba vrednovati visokom ocjenom. Ipak je medievistici dao najviše. Bez njegovih, uvijek nanovo potvrđivanih rezultata u interpretacijama predromaničke arhitekture te predromaničke i ranoromaničke skulpture danas bi smo bili daleko od one razine spoznaja kojima je upravo on ostavio u hrvatskoj najdublji trag. Raznovrsni pak prinosi romaničkoj sakralnoj i stambenoj arhitekturi te slikarstvu i zlatarstvu čine zaokruženu cjelinu, posebni vrednujući njegova otkrića nekoliko romaničkih ikona. Brojne obrade tema vezanih uz gotičku baštinu ističu ga kao istraživača koji vrlo vješto uranja u probleme istraživanja likovnih fenomena jednako kroz analizu samih djela kao i kroz arhivska istraživanja. Dovoljno se prisjetiti njegovih doprinosa gotičkom slikarstvu kroz raskrivanje opusa Slikara tkonskog

raspela ili pak drvorezbara i kipara kao što su Pavao iz Sulmone, Matej Moronzon ili pak Petar de Riboldis, a dodatno podsjećamo i na njegove originalne dopune djelu Jurja Dalmatinca. Ne možemo ujedno ne istaknuti značajne njegove prinove gotičkom zlatarstvu analizom i interpretacijom brojnih značajnih ostvarenja zlatarskog obrta među kojima se monumentalnom monografskom obradom izdvaja najznačajnija hrvatska umjetnina iz toga kruga uopće, raka Sv. Šimuna. Istovremeno uronjen u svekoliku problematiku vezanu za nacionalnu baštinu obogaćuje je analizama djela drugih stilskih razdoblja, posebno svojim spoznajama ili dopunama o kiparu Petru Meštrićeviću, slikarima Lorezu Luzzu, Jacopu Bassanu ili Salgetti-Drioliju, zlataru Tomi Martinovom i mnogim drugima. U toj širokoj lepezi ne samo značajnih nego i nezamjenjivih doprinosa hrvatskoj likovnoj kulturi i kulturnoj baštini u cjelini, zrcali se lik znanstvenika Ive Petriciolija, posljednjeg u nizu onih, ne tako brojnih, koji su postavljali temelje hrvatskoj povijesti umjetnosti. Utoliko ga valja dodatno vrednovati i kao jednog od utemeljitelja struke.

Nakon navršenih 70 godina plodnog života, prof. Petricioli sudjeluje u znanstvenim projektima, pomaže u nastavi na Odsjeku za povijest umjetnosti u Zadru, sudjeluje i nadalje u redakcijskim poslovima nekih časopisa, odaziva se znanstvenim skupovima, a ponajviše živo sudjeluje u razgovorima oko daljnje obnove spomeničke baštine u Zadru što mu je cijeli život bila najdraža i najvažnija preokupacija.

Nikola Jakšić

ALL'ACCADEMICO IVO PETRICIOLI NELLA RICORRENZA
DEL 70esimo ANNIVERSARIO DELLA NASCITA

A Ivo Petricioli, storico dell'arte e professore universitario, nel settantesimo anniversario della nascita e della sua feconda attività dedichiamo questo numero della nostra maggiore rivista di storia dell'arte - *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*.

Nacque a Zara nell'anno 1925, nelle circostanze storiche seguite alla prima guerra mondiale, quando parti della costa croata e delle isole furono annesse al Regno d'Italia.

La famiglia invisa alle autorità italiane si trasferì a Preko, sull'isola di Ugljan, e dopo la morte del padre, nel 1932, si spostò a Spalato. Qui lo studioso visse con la madre e conseguì la Maturità classica nel 1943. Nell'anno 1945 s'iscrisse presso la Facoltà di Filosofia di Zagabria al corso di Storia dell'arte e archeologia classica e di Storia Nazionale, e si laureò nel 1950. Dopo aver ricoperto la carica di conservatore per i monumenti medioevali al Museo archeologico di Zara (1949-1954), fu assunto a Zara presso l'Istituto di Scienze storiche appena fondato (1955-1958). Alla Facoltà di Filosofia dell'Università di Zagabria, nel 1956, discusse la dissertazione di dottorato sul tema "La prima scultura romanica in Dalmazia", e dal 1957 insegnò al corso di arte medioevale presso la Sezione di Storia dell'Arte della appena istituita Facoltà di Filosofia a Zara. Nell'anno 1983 fu nominato professore straordinario e dal 1969 è stato professore titolare di cattedra. Il primo decennio dell'attività di Ivo Petricioli è segnato soprattutto dalle ricerche sui monumenti architettonici altomedioevali di Zara e della regione zaratina (chiesa di S. Giovanni a Stivanje polje presso Sali, chiesa di S. Anastasia a Puntamika presso Zara, chiesetta Stomorica a Zara e il problema delle chiese a sei absidi, la chiesa di S. Lorenzo a Zara, la chiesetta di S. Nicola a Povljana sull'isola di Pag, la chiesetta di S. Giorgio a Rovanjaska, il complesso di S. Pietro Vecchio a Zara). Proprio a S. Pietro Vecchio Petricioli iniziò lo studio dell'architettura sacra paleocristiana a Zara. Seguirono le ricerche sulla basilica paleocristiana di S. Tommaso e dello strato paleocristiano della cattedrale di Zara con il fonte battesimale cruciforme e il catecumeneo con un mosaico figurato. I risultati delle ricerche del complesso conventuale di S. Maria delle Benedittine, in particolare della chiesa, del campanile e della sala del capitolo con una fase altoromanica sono importanti per lo studio complessivo dell'architettura benedettina sull'Adriatico.

In senso metodologico primeggiano i suoi risultati nello studio della scultura ornamentale e della prima scultura figurativa nell'XI sec. poggianti sui rilievi zaratini che sono collocati per la prima volta in una salda cornice cronologica. Petricioli ha trattato la scultura zaratina dal VI all'VIII sec., che comprende i celebri sarcofagi preromanici della cattedrale, l'ambone preromanico della cattedrale e le iscrizioni altomedioevali di Zara.

Inizialmente Petricioli ha studiato le chiesette romaniche intorno a Zara (S. Pietro, S. Martino, S. Bartolo a Diklo, S. Giovanni a Preko) e poi quelle della regione circostante, ponendo in particolare rilievo il gruppo con i campanili sulla facciata (S. Pietro a Morpolāča, S. Giovanni a Banjevci, la chiesa a Kolarina, S. Michele a Miranje). Nel trattare l'architettura monumentale romanica ha dedicato la massima attenzione alla cattedrale di Zara, ritornando a più riprese special-

mente alla scultura della sua facciata e del suo interno, e con la scultura delle chiese zaratine di S. Tommaso e di S. Simeone ha completato lo studio della scultura romanica in pietra a Zara. Sono degne di nota le sue ricerche sull'architettura d'abitazione della Zara romanica, dove sulla matrice della città distrutta dalla guerra registrò le numerose testimonianze dell'architettura del passato. Petricioli negli anni sessanta si dedicò allo studio dell'eredità del meritevole archivista G. Praga alla Marciana di Venezia, e poi anche degli atti notarili nell'Archivio di Zara. Ha studiato e ha resi noti molti monumenti architettonici gotici della regione nel retroterra zaratino e sulle isole. Tra i più importanti sono la chiesa di S. Maria a Sali, la chiesa di S. Cosma e Damiano su Čokovac vicino a Tkon, S. Girolamo su Ugljan e il castello medioevale di S. Michele sulla stessa isola, le chiese S. Michele e S. Spirito a Nona, S. Nicola a Kula Atlagića e molte altre. Ha dedicato particolare attenzione allo scultore e architetto Paolo Vanucci da Sulmona che sul finire del XIV sec. fu attivo in questo ambiente lasciando tracce della sua opera sulla facciata della chiesa parrocchiale a Pago Vecchia, sulla lunetta di S. Michele a Zara, e nella sistemazione del complesso ecclesiastico di S. Maria Maggiore. Sua è anche l'attribuzione del grande rilievo di S. Michele, a Sebenico, al maestro lombardo Bonino da Milano, e di alcuni rilievi rappresentanti S. Girolamo nella grotta alla cerchia di Andrea Alessi. Importanti sono anche gli originali contributi dello studioso all'opus di Giorgio da Sebenico, nelle poche opere zaratine conservatisi e in altre testimonianze storiche.

Con lo studio sia delle fonti scritte che dei monumenti storici Petricioli ha descritto nel suo complesso l'attività artistica degli intagliatori lignei gotici a Zara, tra i quali si distinguono Jacopo di Borgo Sansepolcro, il veneziano Matteo Moronzon e Pietro de Riboldis da Milano.

S'interessò in maniera particolare all'oreficeria zaratina, e le sue ricerche archivistiche hanno arricchito gli inventari degli orafi zaratini medioevali. È di importanza fondamentale il suo studio di una celebre reloquia zaratina, l'arca argentea gotica del profeta Simeone, opera del maestro Francesco da Milano.

Ivo Petricioli nel corso della sua lunga e feconda attività ha dato notevoli contributi alla storia della pittura nella regione zaratina. Dalle icone romaniche della Madonna che appartengono alla cerchia bizantina adriatica, attraverso gli affreschi della cattedrale zaratina nella maniera artistica postcomnena, fino a tutta una serie di opere gotiche della cerchia del pittore del Crocifisso del convento benedettino a Čokovac presso Tkon sull'isola di Pašman, successivamente attribuite a Meneghelo de Canalis.

Ma, al centro dell'impegno scientifico di Petricioli è soprattutto Zara, con il suo ricco patrimonio storico-culturale e il suo sviluppo urbano. Petricioli ha presentato per primo come un complesso unitario le fortificazioni medioevali zaratine nella completa ricostruzione avvenuta nella seconda metà del XVI secolo. Seguendo lo sviluppo del complesso fortificatorio ne ha sinteticamente chiarito la formazione durante la seconda metà del XVI sec. e la particolare trasformazione della città medioevale nel più imponente complesso fortificatorio della costa orientale dell'Adriatico.

Per più di quarant'anni il prof. Petricioli è stato indissolubilmente e quotidianamente legato allo studio del patrimonio culturale croato. In questa retrospettiva del cammino svolto dall'emerito studioso leggiamo il suo insostituibile con-

tributo alle scienze umanistiche e in special modo alla storia dell'arte croata, ma anche all'archeologia e alla storia della cultura in senso lato. Già i suoi contributi all'epoca tardoantica e, in particolare, a quella paleocristiana meritano un alto riconoscimento. Ma, lo studioso si è massimamente distinto nella medioevalistica. Senza i suoi risultati, sempre di nuovo riconfermati, nelle interpretazioni dell'architettura preromanica e nella scultura preromanica e romanica, oggi saremmo lontani dal livello conoscitivo con il quale egli ha lasciato la traccia più profonda in Croazia. Inoltre, i suoi contributi di vario genere all'architettura sacra e civile romanica formano un complesso concluso, a cui si aggiunge il valore delle sue scoperte di alcune icone romaniche. Per le numerose trattazioni di temi legati al patrimonio gotico si distingue come ricercatore che si confronta magistralmente e approfonditamente con i problemi dello studio dei fenomeni artistici sia tramite l'analisi delle opere che tramite le ricerche archivistiche. È sufficiente ricordarsi dei suoi contributi alla pittura gotica attraverso la scoperta dell'opus del Pittore del Crocifisso di Tkon o di intagliatori o scultori quali Paolo da Sulmona, Matteo Moronzon o Pietro de Riboldis; sono altrettanto degni di menzione i suoi originali apporti allo studio dell'opera di Giorgio da Sebenico. Non possiamo allo stesso tempo non porre l'accento sulle sue significative acquisizioni nel campo dell'oreficeria gotica con l'analisi e l'interpretazione di numerose e importanti realizzazioni dell'arte orafa, tra le quali con una monumentale trattazione monografica ha particolare rilievo il massimo capolavoro croato di questa cerchia, l'arca di S. Simeone.

Concentrato allo stesso tempo sull'immensa problematica legata al patrimonio nazionale l'arricchisce con le analisi di opere appartenenti ad altre epoche stilistiche, in particolare con le sue precisazioni e i suoi contributi sullo scultore Petar Meštričević, i pittori Lorenzo Luzzo, Jacopo Bassano o Salghetti-Drioli, l'orefice Toma Martinov e molti altri.

Per la sua feconda opera ha ottenuto diversi riconoscimenti: il Premio annuale della città di Zara (1966), il Premio annuale Božidar Adžija per la cultura, istituito dalla Repubblica di Croazia (1973), l'ordine del Lavoro che gli ha assegnato la ghirlanda d'argento (1975) il Premio Nazionale alla carriera (1996), la Medaglia dell'Ordine Danica Hrvatska con rappresentato Marko Marulić (1997). È stato nominato membro ordinario dell'Accademia Croata di Scienze ed Arti nell'anno 1992.

In questa ampissima serie contributi non solo importanti, ma anche unici e insostituibili, alla cultura artistica e alla cultura croata in genere, si rispecchia l'imponente figura dello studioso Ivo Petricoli, l'ultimo nella serie non numerosa di coloro che hanno fondato la storia dell'arte croata, e che per questo merita essere valorizzato anche come uno dei fondatori di questa disciplina.

Nikola Jakšić